

Constantin Hlihor
Ecaterina Hlihor

Comunicarea în conflictele internaționale

(Secolul XX și începutul secolului XXI)

Tehnoredactor: Olga Machin
Coperta: Cristian Lupeanu
Foto copertă: Summit-ul internațional G8, L'Aquila, Italia, 8-10 iulie 2009

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2010

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: (021) 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HLIHOR, CONSTANTIN

Comunicarea în conflictele internaționale (Secolul XX și începutul secolului XXI) /
Hlihor Constantin, Hlihor Ecaterina. – București: Comunicare.ro, 2010
Bibliografie
ISBN 978-973-711-236-1

I. Hlihor, Ecaterina

341.61

Cuprins

Comunicarea internațională, Vasile Pușcaș / 7

Introducere / 9

CAPITOLUL 1

Mediul internațional în secolul XX și începutul secolului XXI / 11

1.1. Politica internațională – realitate ontică a lumii contemporane / 12

1.2. Actorii mediului internațional / 14

1.3. Cadrul normativ și etica relațiilor internaționale contemporane / 19

1.4. Politica internațională ca realitate construită prin limbaj / 22

CAPITOLUL 2

Conflictul și războiul în mediul internațional contemporan / 33

2.1. Războiul și pacea în viziunea diferitor școli de gândire
din teoria relațiilor internaționale / 33

2.2. Conflictul și crizele din sistemul relațiilor internaționale
în secolul XX și începutul secolului XXI / 42

CAPITOLUL 3

Comunicarea în mediul internațional contemporan / 59

3.1. Particularitățile comunicării în mediul internațional / 60

3.2. Tipuri de comunicare în mediul internațional / 66

3.3. Emițători și receptori în mediul internațional contemporan. Informație și mesaj
în comunicarea internațională / 75

3.4. Particularitățile comunicării în mediul internațional în situații de conflict și război / 83

CAPITOLUL 4

Comunicare și propagandă în preajma și în timpul Primului Război Mondial / 101

4.1. Principalele momente și faze din desfășurarea primei conflagrații mondiale / 101

4.2. Forme și particularități ale comunicării desfășurate de beligeranți / 106

CAPITOLUL 5

Război imagologic și război informațional în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale / 121

5.1. Evoluția evenimentelor politico-militare pe teatrele de operațiuni ale celui de-al Doilea Război Mondial / 121

5.2. Comunicarea în timpul celui de-al Doilea Război Mondial / 127

CAPITOLUL 6

Comunicare și propagandă în timpul Războiului rece / 147

6.1. Războiul rece și consecințele sale asupra relațiilor internaționale / 147

6.2. Diplomatie secretă și comunicare publică în raporturile Est-Vest / 156

CAPITOLUL 7

Comunicarea în crizele și conflictele din mediul internațional post-Război rece / 169

7.1. Principalele conflicte și crize post-Război rece / 169

7.2. Comunicare și manipulare în crizele și conflictele post-Război rece / 175

CAPITOLUL 8

Război asimetric și comunicare globală / 193

8.1. Terorismul internațional, formă de manifestare a conflictului asimetric / 193

8.2. Comunicarea și provocările asimetrice / 203

Încheiere / 215

Capitolul 1

Mediul internațional

în secolul XX și începutul secolului XXI

Despre politica internațională din secolul trecut s-au scris zeci și poate sute de mii de tomuri, din multiple perspective și unghiuri de vedere. Istorici sau politologi, economiști, sociologi și mai nou cercetători și specialiști aparținând disciplinelor abia consacrate în domeniul științelor socio-umane, cum ar fi cele ale comunicării, au încercat să găsească cheia la multiplele întrebări privind natura relațiilor dintre state și cauzele care determinau apariția violenței în aceste raporturi. La începutul secolului XX, contemporanii credeau că asistă la un sfârșit de epocă¹ sau la un declin al Occidentului din perspectiva relațiilor internaționale². Bulversarea raporturilor de putere și apariția unor regimuri de dictatură, fie de stânga fie de dreapta, care își propuneau, deschis sau tacit, impunerea unei așa-zise *noi ordini mondiale*, au determinat pe unii savanți să denumească secolul care tocmai s-a încheiat unul al *extremelor*³. Ultimul deceniu din secolul XX a fost marcat, în plan internațional, de sfârșitul ecuației bipolare și prăbușirea URSS, statul care a inaugurat regimul comunist în istoria lumii⁴. Acest fapt l-a determinat pe Francis Fukuyama să proclame că lumea se îndreaptă către *sfârșitul istoriei*⁵. Sunt doar câteva din aprecierile care au marcat conștiința generațiilor care au trăit în acest secol. Imaginile lumii politice internaționale sunt extrem de diversificate și uneori contradictorii deoarece factorii obiectivi/subiectivi care au produs mutații și evoluții la nivel local sau regional n-au acționat cu aceeași intensitate peste tot.

Suntem obișnuiți să vedem lumea politică internațională ca fiind aceeași, în orice punct al globului, dar nu este așa! Aceasta are trăsături diferite, și prin urmare înfățișare deosebită în funcție de locul de unde este „percepută“. Vom avea și vom opera întotdeauna cu multiple imagini ale vieții internaționale în funcție de cultura, civilizația, religia și, nu în ultimul rând, de modul cum își reprezintă lumea „privitorul“⁶, situat într-un punct sau altul al planetei. Nu trebuie să surprindă faptul că pentru această realitate avem multiple expresii pentru a o desemna: politica internațională, mediul internațional, viața internațională, relațiile internaționale etc.

Ce este politica internațională și care au fost factorii care au modelat-o de-a lungul timpului? Pe ce baze și cum se structurează relațiile dintre actorii care compun scena internațională? De ce apar relațiile conflictuale dintre state sau dintre state și alt tip de actori, cum ar fi organizațiile teroriste internaționale când avantajul cooperării este la îndemâna tuturor? Cât de mult respectă popoarele independența altora și de ce apare politica de intervenție? Care sunt factorii care determină natura relațiilor dintre popoare și națiuni? În ce condiții pot fi eliminate de la putere guverne și lideri care nu mai sunt pe placul altor popoare și națiuni?

Ce rol joacă procesele de comunicare în relațiile dintre actorii mediului internațional? Sigur că șirul acestor întrebări ar putea continua cu altele la fel de interesante și legitime.

Consider că răspunsul la aceste întrebări permite înțelegerea a ceea ce metaforic unii analiști numesc scena politică mondială pe care evoluează actori mai mari sau mai mici cu înclinații spre cooperare sau dimpotrivă spre conflict și criză. Ne permit în egală măsură înțelegerea mecanismelor care conduc la o bună funcționare, sau nu, a unor instituții internaționale create pentru a elimina criza și războiul precum și a modului cum se desfășoară unele procese și fenomene ce însoțesc relațiile internaționale, cum ar fi de exemplu comunicarea care în mod îndreptățit este văzut ca fiind unul din procesele fundamentale ale vieții internaționale contemporane. Înțelegerea procesului de comunicare între toți actorii care compun la un moment dat mediul internațional presupune, în mod obiectiv, și o bună cunoaștere a geopoliticii și a politicii internaționale sub toate aspectele ei fundamentale.

1.1. Politica internațională – realitate ontică a lumii contemporane

Chiar dacă politica internațională *ca realitate ontică* o întâlnim sub exprimări diferite, unele chiar cu o puternică încărcătură metaforică – scena internațională, sat global etc. – ea nu trebuie să fie confundată cu produsele reflecției/percepției oamenilor despre această realitate. Actorii care alcătuiesc partea concretă și perceptibilă a acestei realități interacționează în mod natural. Acești actori cum ar fi, de exemplu, statele, au făcut schimb de produse și servicii dintotdeauna. Rezultatul interacțiunilor din acest domeniu a condus la ceea ce specialiștii denumesc mediul internațional economic.⁷ Aceeași actori au recurs, justificat sau nu, la violență și au făcut războaie, dar au și cooperat pentru depășirea unor obstacole sau dificultăți generate de oameni sau de forțele naturii. Acest aspect al interacțiunilor a fost cel mai studiat și cercetat în domeniul relațiilor internaționale, din acest motiv lucrările referitoare la sistemul politic internațional, la ordinea politică și juridică, la cauzele războaielor și la modul cum se poate impune pacea au fost mai numeroase creându-se impresia că avem de a face doar cu acest tip de realitate, exprimată sub diferite sintagme de la sistemul politic internațional, scena politică mondială la societate internațională etc. Actorii mediului internațional au interacționat cultural, spiritual și chiar ideologic. Acest tip de relații alcătuiesc o constelație specială pe care unii o văd sub forma arealurilor de cultură și civilizație în continuă interdependență, iar alții, cum ar fi S. Huntington în „ciocnire și violență”⁸.

Putem lesne observa că, practic, natura tipului de interacțiune dintre actorii care alcătuiesc la un moment dat constelația lumii internaționale, și mai ales amploarea acestora din punct de vedere cantitativ și calitativ (care dintre interacțiuni domină – economice în defavoarea celor politico-diplomatice și militare sau dimpotrivă cele politice în defavoarea celor economice etc.) ne furnizează forma sub care se concretizează relațiile internaționale. Astfel, dacă majoritatea interacțiunilor sunt de natură politică, diplomatică și militară relațiile internaționale se vor materializa în formă instituționalizată politic la nivel global, regional sau local. Vom avea de-a face cu *afaceri economice internaționale* sau economie globală dacă domină relațiile economice (comerț, fluxuri financiare etc). Vom percepe lumea internațională ca pe arealuri de civilizație și cultură sau religioase dacă relațiile se vor axa pe aceste componente. Nu de puține ori se operează cu expresii de genul *lumea occidentală*, *lumea musulmană*, *civilizația asiatică* etc. Referindu-se la acest aspect, Reinhard Meyers consideră că, în analiza

relațiilor internaționale, se poate pleca și de la premisa că: „lumea socială este, asemeni naturii, un scop exterior și independent de percepțiile și teoriile noastre”⁶⁹.

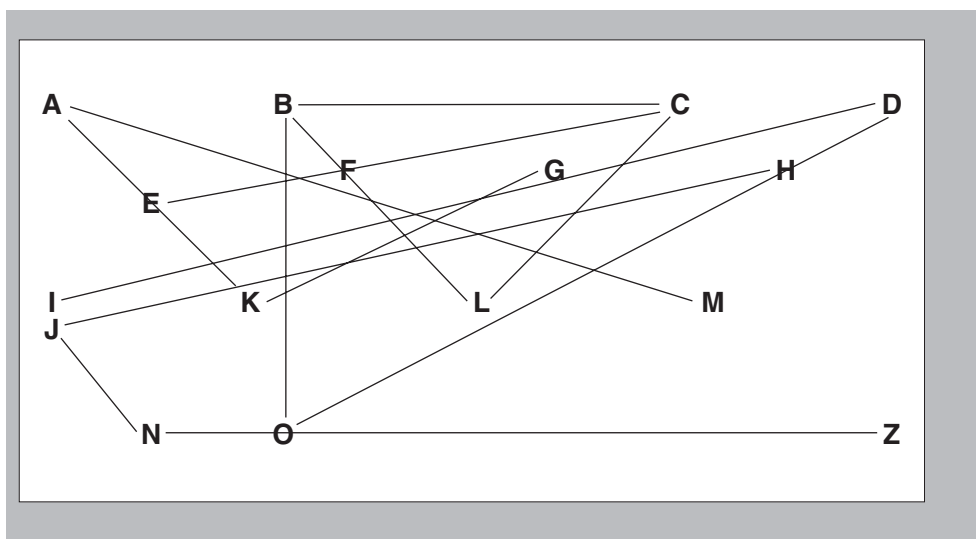
Comportamentele actorilor în procesul interacțiunii au fost ghidate de interesele pe care aceștia le-au avut la un moment dat, dar și de un set de norme, reguli și principii care, fie că au fost impuse de actorul/statul care domina în ecuația de putere a timpului, fie că erau acceptate de majoritatea actorilor prin complicate procese de negociere. Acestea, la rândul lor, au stat sub semnul unor valori morale, etice, religioase sau politice care dominau mentalul colectiv. Lumea internațională/mediul internațional este alcătuită/alcătuit din:

– entități care interacționează, generic denumite *actori*. Aceste entități pot fi comunități umane organizate politic (în forma clasică de exprimare s-au materializat în state iar în cea nonclasică în actori lipsiți de suveranitate și concretizare geografică), economic (corporații comerciale, financiare etc.), spiritual (marile biserici), sportiv, cultural, științific, universitar, ecologic etc.;

– constelația de *norme, principii și reguli* care stau la baza relațiilor dintre actorii internaționali. Tipul de normă, modul cum aceasta se impune dau sistemului nu numai fizionomia dar și tipul de structură care domină politica internațională. Din această perspectivă, mediul internațional poate fi caracterizat prin multilateralism, bipolarism sau unipolarism;

– *panideea*, care fundamentează și generează un tip sau altul de norme, regului și principii dar și legitimizează, furnizează prestigiul unui anume tip de actor și un fel sau altul de a se comporta în raporturile cu Ceilalți actori. Naționalismul, de exemplu, a dat strălucire, în secolul trecut, sistemului de *state-națiune* după cum globalismul neagă rolul și importanța actorului stat-națiune.¹⁰

Dacă ar fi să materializăm sub formă grafică relațiile internaționale, *realitatea ontică*, aceasta ar putea fi exprimată în felul următor:

Legenda:

1. A, B, C ... Z = Actorii mediului internațional.
2. A–M, A–K, I–D, N–Z etc. = relațiile ce se stabilesc între actorii mediului internațional.
3. fondul gri = panideea, fundamentele morale, ideologice, politice, culturale și juridice pe care se sprijină relațiile dintre actori.

Mediul internațional contemporan, ca realitate ontică, este caracterizat prin unicitate dar este perceput, și prin urmare descris, în multiple fațete și perspective. Lumea internațională este unică dar, așa cum vom vedea în capitolul următor, reprezentarea/percepția noastră este multiplă datorită dezvoltării paradigmatică în teoria relațiilor internaționale dar și a inovării în domeniul conceptelor cu care analizăm relațiile internaționale – realitate ontică. Din această perspectivă, disputa de idei privind fizionomia relațiilor internaționale nu se va încheia, probabil, niciodată. Relevant este, din această perspectivă, dialogul dintre cei care percep politica internațională ca fiind expresia globalizării și cei care neagă acest proces. Immanuel Wallerstein, referindu-se la globalizare, o percepe doar ca realitate construită prin discurs. „Această stare de presupusă globalizare este primită cu bucurie de unii și detestată de alții. În realitate, acest discurs reprezintă o enormă eroare de înțelegere a realității contemporane – eroare care ne este impusă de grupuri puternice și, mai grav, pe care ne-am impus-o singuri.”¹¹

1.2. Actorii mediului internațional

Actorii sunt, fără îndoială, elementul cel mai dinamic al politicii internaționale ca *realitate obiectivă*. Înțelegerea locului și rolului pe care aceștia îl au pe scena politică internațională contribuie nu numai la o bună cunoaștere a evoluțiilor din această realitate obiectivă dar și la înțelegerea mecanismelor care conduc la diferite tipuri de interacțiuni inclusiv cel al comunicării. Multitudinea formelor sub care aceștia se găsesc pe acest eșichier a generat, în mod firesc, o la fel de diversificată definiție și prezentare în literatura de specialitate. Michael Mann definește actorul după tipul de rețea socio-spațială al interacțiunii grupurilor umane. Din această perspectivă el distinge cinci astfel de rețele: locale, naționale, internaționale, transnaționale și globale. Fiecare din această rețea dă naștere la un tip aparte de actor în mediul internațional¹². Pot fi și actori care se subsumează societăților contemporane cum ar o serie de agenți economici, comerciali sau financieri, ONG-urile, organizațiile transnaționale – multe din ele fără legitimitate internațională, cum ar fi crima organizată, terorismul. Întâlnim actori regionali de tipul organizațiilor politice sau politico-militare, economice, culturale, religioase, cum ar fi NATO, OSCE, OUA, ALENA etc. Actorii cu vocație sau legitimitate globală se afirmă tot mai puternic în ultima vreme în mediul internațional contemporan. Timothy Luke¹³ și Volker Ritterger cred că atributul suveranității este un criteriu mai relevant și edificator în a clasifica dar și în a identifica tipurile esențiale de actori care ființează în mediul internațional contemporan. Din această perspectivă, întâlnim actori înzestrați cu suveranitate, dar și subiecți fără suveranitate. Tipul clasic din această categorie este statul. Este cel mai vechi și cu cea mai mare legitimitate în istoria universală. Relațiile sale cu alți actori sunt limitate de rigorele suveranității. Cel de-al doilea tip, mult mai liber în mișcările sale în sistemul relațiilor internaționale dar și în procesul comunicațional, este așa-zisul actor non statal. Din această perspectivă, avem de-a face cu doar două tipuri de actori: cel clasic – statul și nonclasic, în care intră de fapt evasimajoritatea tuturor celorlalți actori.

Statele au fost, până la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX, indiferent de mărimea lor, principalii actori din istoria relațiilor internaționale. Aceștia și-au disputat sau armonizat interesele într-un spațiu folosind, atât cooperarea, cât și violența armată, atunci când divergențele și interesele erau puternic antagonice, și prin canalele tradiționale

de comunicare, în special cele ce se încadrau în comunicarea diplomatică, nu se ajungea la un consens.

Interdependențele, care s-au creat în lumea contemporană, diminuarea capacității de adaptare la provocările secolului XXI au determinat pe unii analiști să considere că, în ceea ce privește statele, acestora li s-a îngustat mult sfera de acțiune ca *actori principali* ai sistemului relațiilor internaționale¹⁴ și, prin urmare, au scăzut ca rol și importanță în viața internațională. Schimbările de esență care s-au produs în societatea postindustrială au făcut ca statul să nu mai fie singurul actor care să furnizeze cetățeanului securitate, bunăstare și alte servicii care țin de civilizația secolului XXI¹⁵.

Au apărut actorii nonstatali, care anunță schimbări de esență în mediul internațional. Aceștia tind să submineze tot mai mult un atribut ce era exclusiv al statelor – suveranitatea asupra spațiului. Companiile transnaționale Sony, Toyota și Tomitomo controlează arii întinse din spațiul comercial și al vieții de familie din SUA. Firmele financiare japoneze au cucerit Hawaii, în 1980, în modalități de control pe care militariștii de la jumătatea secolului trecut nici nu puteau să le vizeze¹⁶. Robert D. Kaplan arăta că numărul actorilor nonclasici care și-au impus propriile reguli, în așa zise spații private, a crescut vertiginos. Dacă la sfârșitul deceniului șapte numărul „comunităților rezidențiale cu perimetre apărate, construite de corporații“ era de o mie, la mijlocul anilor '80 acestea au ajuns la peste 80 de mii¹⁷. Acestea au locuri de promenadă cu reguli proprii și forțe de securitate deosebite de cele publice, aflate sub controlul statului, cluburi și spații comerciale, suburbii diferite de străzile publice. Acestea dezvoltă o rețea proprie de comunicare și, nu lipsit de importanță, intră în dialog cu actorii clasici de la egal la egal. Această situație a fost facilitată de creșterea fără precedent a *cyber-space*-ului dar și de unele evoluții inacceptabile, din perspectiva filozofiei drepturilor omului și a regimului de democrație liberală a unor state care au fost încadrate în ceea ce specialiștii denumesc *rogue states* sau *failed states*¹⁸. Țări precum Coreea de Nord, Iranul sau Siria au fost calificate ca fiind un pericol pentru vecinii lor, dar și pentru comunitatea internațională, prin politica pe care o promovează în mediul internațional și proliferarea armelor de distrugere în masă. Aceste state, datorită politicii lor, sunt tot mai mult ocolite sau chiar excluse de la circuitul firesc al procesului de comunicare din mediul internațional.

Alte state, datorită incapacității de a administra puterea și de a-și controla spațiul de suveranitate, au devenit pur și simplu ficțiuni pe harta politică a lumii. Unele, cum ar fi Somalia sau Republica Democratică Congo, au încetat practic să mai existe ca actor, deși au expresie pe harta politică a lumii contemporane.¹⁹ Spațiul lor de suveranitate a devenit o sursă de amenințări la adresa stabilității internaționale, datorită anarhiei politice și a incapacității veunui actor intern de a controla situația și a se putea impune în relațiile cu alte state. Pârghiile de administrare a puterii politice au fost „privatizate“ de grupuri rivale. În Congo, de exemplu, poliția s-a transformat în bande de jefuitori iar unitățile militare acționează pentru a impune afacerile propriilor comandanți.²⁰ Aceste state practic nici nu mai sunt parte a procesului de comunicare din mediul internațional contemporan, deoarece nu mai au reprezentanți legitimi și unanim recunoscuți de comunitatea celorlalți actori.

Resursele multor țări din Lumea a Treia sunt insuficiente pentru întreținerea unui aparat de stat modern. Marea masă a populației este prea săracă pentru a putea plăti impozitele necesare întreținerii aparatului de administrare a puterii politice și economice, iar cei bogați se sustrag prin intermediul corupției care este politică de stat.²¹ Aceste țări se încadrează în ceea ce unii analiști numesc *state criminale*, *state prăbușite*, *rogue states*. Reprezentanții acestor